

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра культурології

На правах рукопису

ЯЦУРА СТАНІСЛАВ ЛЕОНІДОВИЧ

**УРБАНІСТИЧНА КУЛЬТУРА І СТАЛИЙ РОЗВИТОК МІСТ:
УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ**

Спеціальність: 034 Культурологія

Освітньо-професійна програма Культурологія

Робота на здобуття другого освітнього рівня Магістр

Науковий керівник:

МОСКВИЧ ОЛЬГА ДМИТРІВНА,
кандидат філософських наук, доцент

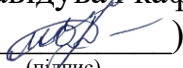
РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № 6

засідання кафедри культурології

від 27 листопада 2025 р.

Завідувач кафедри

() Москвич О. Д.

(підпис)

ПІБ

ЛУЦЬК – 2025

АНОТАЦІЯ

Яцура Станіслав Леонідович

Урбаністична культура і сталий розвиток міст: український контекст

Метою кваліфікаційної роботи є комплексне дослідження ролі урбаністичної культури у формуванні стійких міських середовищ в Україні та розробка рекомендацій щодо інтеграції культурного чинника у стратегії сталого розвитку міст. У першому розділі розкрито теоретико-методологічні засади вивчення урбаністичної культури та сталого розвитку, охарактеризовано їх ключові концепти, принципи й індикатори, проаналізовано світові підходи до культурно орієнтованого міського розвитку. Другий розділ присвячено вивченню особливостей формування урбаністичної культури в Україні: впливу історичних, соціокультурних і політичних чинників, розвитку громадянської активності, креативних індустрій, цифрової культури та сучасних урбаністичних практик у найбільших містах. У третьому розділі розглянуто культурні механізми, що сприяють міській стійкості та відновленню, наведено практичні кейси громадянської участі та запропоновано рекомендації щодо інтеграції урбаністичної культури у стратегії сталого розвитку українських міст.

У результаті дослідження обґрунтовано значення урбаністичної культури як чинника інноваційності, соціальної згуртованості та екологічної відповідальності міського середовища, визначено пріоритетні напрями її інтеграції у процеси повоєнної відбудови та стратегічного планування.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

Ключові слова: урбаністична культура, сталий розвиток, стійкість міст, креативні індустрії, публічний простір, громадянська участь, міське планування.

ANNOTATION

Yatsura Stanislav Leonidovych

Urban Culture and Sustainable Urban Development: The Ukrainian Context

The aim of this qualification paper is to provide a comprehensive examination of the role of urban culture in fostering sustainable urban environments in Ukraine and to develop recommendations for integrating cultural components into urban sustainability strategies. The first chapter outlines the theoretical and methodological foundations of studying urban culture and sustainable development, defining key concepts, principles, and indicators, and analyzing global approaches to culture-oriented urban policy. The second chapter focuses on the formation of urban culture in Ukraine, emphasizing the impact of historical, sociocultural, and political factors, the development of civic activism, creative industries, digital culture, and contemporary urban practices within major cities. The third chapter explores cultural mechanisms contributing to urban resilience and recovery, presents practical case studies of citizen participation, and proposes recommendations for integrating urban culture into the sustainable development strategies of Ukrainian cities.

The research substantiates the importance of urban culture as a driver of innovation, social cohesion, and environmental responsibility, and identifies priority directions for its integration into post-war reconstruction and strategic urban planning.

The qualification paper consists of an introduction, three chapters, conclusions, and a list of references.

Keywords: urban culture, sustainable development, urban resilience, creative industries, public space, civic participation, urban planning.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ УРБАНІСТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СТАЛОГО РОЗВИТКУ.....	6
1.1. Урбаністична культура: сутність та історіографія дослідження.....	6
1.2. Концепція сталого розвитку міст: принципи, цілі та індикатори.....	12
1.3. Світовий досвід інтеграції культурного чинника в стратегії міського розвитку.....	18
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ УРБАНІСТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ.....	23
2.1. Історичні та соціокультурні чинники становлення українських міст.....	23
2.2. Аналіз сучасних проявів урбаністичної культури в найбільших містах України.....	26
2.3. Виклики та бар'єри для впровадження принципів сталості в міське управління.....	34
РОЗДІЛ 3. КУЛЬТУРНІ МЕХАНІЗМИ ТА ІНСТРУМЕНТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКИХ МІСТ.....	38
3.1. Урбаністична культура як рушійна сила міської стійкості та відновлення.....	38
3.2. Практичні кейс-стаді: успішні моделі участі громадян у сталому розвитку.....	41
3.3. Розробка рекомендацій щодо інтеграції урбаністичної культури у стратегії сталого розвитку міст України.....	43
ВИСНОВКИ.....	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	54

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасні міста світу стикаються з численними викликами, серед яких соціальна диференціація, зміни клімату, а також наслідки економічних та політичних криз. Українські міста, зокрема в умовах війни та відновлення, переживають значні трансформації, що зачіпають культурну, соціальну та економічну сфери життя. В таких умовах урбаністична культура — як сукупність соціальних практик, цінностей, форм публічного простору та креативних індустрій — виступає ключовим чинником, який здатен забезпечити стійкий розвиток і соціальну згуртованість громад.

Актуальність теми зумовлена потребою комплексного розгляду культури не лише як елементу міського середовища, але й як інструменту стійкого розвитку. Український контекст, поєднуючи історичні, соціокультурні та економічні чинники, потребує системного підходу до інтеграції урбаністичної культури у стратегічне планування міст. Практика відбудови міст після руйнувань та розвиток креативної економіки демонструють, що культура може стати не лише фактором економічного зростання, а й механізмом соціальної інтеграції, підвищення громадянської активності та формування ідентичності.

Наукова новизна полягає у комплексному розгляді урбаністичної культури як чинника сталого розвитку українських міст, що поєднує соціокультурні, економічні та екологічні аспекти. Дослідження пропонує інструменти інтеграції культурного чинника у міські стратегії та оцінює їх вплив на соціальну згуртованість і економічну життєздатність громад.

Метою дослідження є визначення ролі урбаністичної культури у формуванні стійких міських середовищ в Україні та розробка рекомендацій щодо її інтеграції у міські стратегії сталого розвитку.

Для досягнення мети визначено такі завдання:

1. Проаналізувати теоретико-методологічні підходи до визначення урбаністичної культури та сталого розвитку міст.

2. Дослідити світовий досвід інтеграції культурного чинника у міське планування.
3. Визначити історичні, соціокультурні та економічні чинники формування урбаністичної культури в українських містах.
4. Проаналізувати сучасні прояви урбаністичної культури та ініціативи участі громадян у розвитку міст України.
5. Розробити рекомендації для інтеграції культурного чинника у стратегії сталого розвитку українських міст та оцінити їх ефективність.

Об'єктом дослідження є урбаністична культура як фактор, що впливає на стійкий розвиток українських міст.

Предметом дослідження є механізми та інструменти інтеграції урбаністичної культури у стратегії сталого розвитку міст, включно з культурними ініціативами, громадською участю та креативними індустріями.

Матеріали дослідження. Дослідження базується на системному підході та поєднує теоретичні та емпіричні методи. До основних методів належать: теоретичний аналіз наукової літератури, законодавчих та стратегічних документів; порівняльний аналіз світових та українських практик розвитку міст; аналітичні кейс-стаді успішних міських проєктів; контент-аналіз політик, планів розвитку та публічних консультацій; синтез та узагальнення даних для формування рекомендацій.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання одержаних результатів у навчальному процесі під час викладання освітніх компонентів із культурології, матеріали можуть бути корисними для розробки освітніх компонентів із сучасної культурної політики й урбаністики. Окрім того, результати дослідження можуть слугувати основою для впровадження конкретних заходів у міському плануванні та сталому розвитку.

Апробація результатів та публікації. Результати дослідження були представлені на XVII Міжнародній науково-практичній конференції «Теорія і практика сучасної науки та освіти» та опубліковані у збірнику тез:

Яцура С. Л. Урбаністична культура як чинник стійкого розвитку міст. *Теорія і практика сучасної науки та освіти: матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 29-30 листопада 2025 року*. Львів: Львівський науковий форум, 2025. С. 58-59.

Структура роботи. Дипломна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ УРБАНІСТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СТАЛОГО РОЗВИТКУ

1.1. Урбаністична культура: сутність та історіографія дослідження.

Урбаністична культура є складним і багатогранним феноменом, що формується на перетині соціальних, просторових, економічних і культурних процесів у місті. Вона охоплює сукупність норм, цінностей, символів, моделей поведінки, які визначають спосіб життя мешканців міста, їхню взаємодію з простором, інституціями та одне з одним [38; 39]. Визначення урбаністичної культури передбачає врахування кількох ключових компонентів:

- актори (мешканці, локальні громади, органи місцевого самоврядування, культурні інституції, бізнес, неурядові організації, креативні спільноти);
- символи (архітектурні об'єкти, пам'ятники, назви вулиць, міські легенди, мистецькі інтервенції, мурали, події та ритуали, що формують ідентичність міста);
- цінності (відкритість, інклюзивність, толерантність, креативність, громадянська активність, повага до історичної спадщини, екологічна відповідальність).

Урбаністична культура є не лише відображенням способу життя у місті, а й чинником, що активно впливає на трансформацію міського простору, формування ідентичності мешканців, розвиток креативних індустрій та інноваційних практик [51].

Публічний простір — це не лише фізичне середовище (площі, парки, вулиці, сквери), а й соціальний конструкт, у якому відбувається взаємодія різних груп населення, реалізуються громадянські права, формуються практики співжиття та комунікації [50; 55]. В українському контексті поняття «публічний

простір» досі не унормоване законодавчо, що створює виклики для його захисту та розвитку. Водночас, саме публічні простори стають ареною для символічних практик, політичної репрезентації, комеморації, а також місцем для мистецьких інтервенцій, які змінюють сприйняття міста та його ідентичність [42].

Громадянська культура у місті проявляється через активну участь мешканців у прийнятті рішень, розвиток партисипативних практик, волонтерство, самоорганізацію, захист спільних інтересів. Вона є основою для формування відповідального громадянства, що сприяє сталому розвитку міста, підвищенню довіри до інституцій, зміцненню соціального капіталу [53; 13]. Cíviculture також включає практики взаємодії з владою, участь у громадських слуханнях, ініціативах з ревіталізації просторів, створенні ОСББ, локальних комітетів тощо.

Креативні індустрії — це види економічної діяльності, метою яких є створення доданої вартості та робочих місць через культурне (мистецьке) та/або креативне вираження. Вони охоплюють широкий спектр сфер: дизайн, архітектуру, видавничу справу, ІТ, рекламу, моду, сценічне мистецтво, ремесла, кіно, музику, нові медіа, культурний туризм. В Україні поняття «креативні індустрії» закріплене в Законі «Про культуру» та деталізоване у відповідних нормативних актах (Розпорядження КМУ №265-р від 24.04.2019) [19].

Креативні індустрії є рушієм інновацій, модернізації міського простору, формування нових кластерів, залучення інвестицій, підвищення конкурентоспроможності міст, створення позитивного іміджу та розвитку культурного туризму [21].

Таблиця 1.1. Основні структурні елементи урбаністичної культури

Елемент	Зміст та приклади
Актори	Мешканці, громади, інституції, бізнес, креативні спільноти
Символи	Архітектурні об'єкти, пам'ятники, мурали, назви вулиць, міські легенди

Цінності	Відкритість, інклюзивність, креативність, громадянська активність, повага до спадщини
Публічні простори	Площі, парки, сквери, вулиці, місця для комеморації, мистецькі інтервенції
Civicculture	Партисипація, волонтерство, самоорганізація, участь у прийнятті рішень
Креативні індустрії	Дизайн, архітектура, ІТ, реклама, мода, сценічне мистецтво, ремесла, кіно, музика, нові медіа

Джерело: розроблено автором.

Урбаністична культура формується на основі взаємодії зазначених елементів. Актори — мешканці, громади, інституції — є не лише споживачами, а й творцями міського простору, символів, цінностей. Символи та просторові маркери (архітектурні об'єкти, мурали, назви вулиць) відіграють ключову роль у формуванні міської ідентичності, слугують засобом комеморації, політичної репрезентації, відображення історичних наративів та сучасних цінностей [48].

Публічні простори є ареною для соціальної взаємодії, розвитку громадянської культури, реалізації мистецьких та креативних практик. Креативні індустрії, у свою чергу, забезпечують інноваційний розвиток міста, створюють нові робочі місця, підвищують економічну стійкість та привабливість міського середовища.

Урбаністична культура виконує низку важливих функцій у сучасному суспільстві:

- соціалізаційна функція сприяє інтеграції індивіда у міське середовище, формує навички співжиття, комунікації, взаємодії з іншими мешканцями, інституціями, простором [51];
- ідентифікаційна функція забезпечує формування почуття належності до міста, локальної ідентичності, гордості за місце проживання, збереження та трансляцію історичних і культурних наративів [48];

- комунікативна функція створює умови для відкритого діалогу, обміну ідеями, співпраці між різними групами населення, розвитку партисипативних практик, громадянської активності [55];
- інноваційна функція стимулює розвиток креативних індустрій, впровадження нових технологій, модернізацію міського простору, залучення інвестицій, підвищення конкурентоспроможності міста [19];
- економічна функція сприяє створенню нових робочих місць, розвитку культурного туризму, підвищенню доходів міста, формуванню позитивного іміджу, залученню інвестицій [21].

Вплив урбаністичної культури на якість життя проявляється у підвищенні рівня соціальної згуртованості, розвитку інклюзивного середовища, забезпеченні доступу до культурних благ, формуванні безпечного, комфортного та привабливого міського простору. Згідно з сучасними дослідженнями, міста з розвиненою урбаністичною культурою мають вищий рівень громадянської активності, кращі показники соціального капіталу, інноваційності, економічної стійкості та екологічної відповідальності [36; 24].

Таблиця 1.2. Основні функції урбаністичної культури та їх прояви

Функція	Прояви у міському середовищі
Соціалізаційна	Інтеграція мешканців, розвиток навичок співжиття, формування спільних норм і цінностей
Ідентифікаційна	Почуття належності, гордість за місто, збереження історичної пам'яті, символічні практики
Комунікативна	Відкритий діалог, партисипація, громадські слухання, мистецькі акції, волонтерство
Інноваційна	Розвиток креативних індустрій, впровадження нових технологій, модернізація простору, урбаністичні інтервенції
Економічна	Нові робочі місця, культурний туризм, інвестиції, підвищення доходів, позитивний імідж

Джерело: розроблено автором.

Вимірювання впливу урбаністичної культури на якість життя здійснюється за допомогою різноманітних індикаторів, які охоплюють соціальні, економічні, культурні та екологічні аспекти. Основні індикатори, що використовуються у міжнародній та національній практиці, представлені на рис. 1.1.

Рисунок 1.1. Основні індикатори впливу урбаністичної культури на якість життя. Джерело: розроблено автором.

В Україні ці індикатори поступово інтегруються у стратегії розвитку міст, зокрема у рамках реалізації Стратегії розвитку культури на період до 2030 року, яка передбачає моніторинг позицій у міжнародних рейтингах, частки зайнятих у креативних індустріях, доступності культурних послуг, впровадження програм для підтримки ментального здоров'я через культуру тощо [24].

Український урбаністичний простір являє собою складну і водночас унікальну систему, у якій переплітаються багатошарова історична спадщина, динамічні процеси трансформації, вплив глобалізації, а також реалії війни та майбутньої повоєнної відбудови. У цій мозаїці особливе місце посідає історико-культурна спадщина, що відіграє ключову роль у формуванні міської ідентичності, символічних практик та комеморації. Саме через збереження пам'яті про ключові події, такі як Майдан, Революція Гідності чи війна, вибудовується спільний наратив українських міст [47].

Важливою рисою сучасної урбаністичної культури є активний розвиток креативних індустрій, які стають потужним драйвером економічної модернізації та інновацій. Вони стимулюють залучення молоді, формування нових кластерів і підвищення конкурентоспроможності міських територій [19]. Паралельно з цим спостерігається зростання громадянської активності: мешканці міст дедалі частіше долучаються до процесів самоорганізації через ОСББ, локальні комітети чи волонтерські рухи. Такі партисипативні практики зміцнюють соціальну згуртованість і стають основою сталого розвитку та відновлення міського простору у повоєнний період [13].

Окрему увагу привертають виклики, пов'язані з декомунізацією та деколонізацією, які спричинили масштабне переосмислення символічного простору міст. Це проявляється у перейменуванні вулиць, демонтажі радянських пам'ятників, створенні нових місць пам'яті, мистецьких інтервенціях і розвитку сучасної політики пам'яті [47]. Водночас українські міста активно інтегруються у міжнародні мережі — зокрема, Мережу креативних міст ЮНЕСКО, ініціативи «Міста, що навчаються» та «Green

Cities». Така інтеграція сприяє обміну досвідом, запровадженню інноваційних практик і підвищенню статусу українських міст на світовій арені [18].

Сучасні дослідження акцентують на необхідності міждисциплінарного підходу до вивчення урбаністичної культури, інтеграції культурного чинника у стратегії сталого розвитку, розвитку індикаторів для моніторингу якості життя, соціальної згуртованості, інноваційності та екологічної відповідальності міст.

1.2. Концепція сталого розвитку міст: принципи, цілі та індикатори.

Концепція сталого розвитку виникла як відповідь на глобальні виклики, пов'язані з екологічною кризою, виснаженням ресурсів, соціальною нерівністю та необхідністю забезпечення балансу між економічним зростанням, соціальним добробутом і збереженням довкілля для майбутніх поколінь [2]. Вперше термін «сталий розвиток» був використаний у 1972 році на Першій Всесвітній конференції з навколишнього середовища у Стокгольмі, а концепція отримала міжнародне визнання після Конференції ООН у Ріо-де-Жанейро (1992), де було сформульовано основні принципи сталого розвитку.

На глобальному рівні сталий розвиток визначається як процес, що забезпечує задоволення потреб нинішніх поколінь без загрози для можливостей майбутніх поколінь задовольняти свої потреби (документ «Наше спільне майбутнє», 1987, доповідь Комісії Брундтланд) [27]. Управління сталим розвитком здійснюється через міжнародні організації (ООН, Світовий банк, ЄС), глобальні програми (Порядок денний 2030, Цілі сталого розвитку ООН).

На національному та локальному рівнях концепція сталого розвитку адаптується до специфіки країни, регіону, міста, враховує локальні потреби, ресурси, виклики, інституційну спроможність, рівень громадянської активності. В Україні стратегія сталого розвитку інтегрується у державну політику, регіональні та місцеві стратегії, нормативно-правові акти, стандарти (ДСТУ ISO 37101:2019).

Концепція сталого розвитку ґрунтується на гармонійному поєднанні трьох взаємопов'язаних складових — економічної, екологічної та соціальної (Рис. 1.2). Кожна з них є невід'ємною частиною комплексного підходу до побудови збалансованого суспільства та сталого майбутнього.

Рисунок 1.2. Триєдність складових сталого розвитку міста. Джерело: розроблено автором.

Економічна складова передбачає забезпечення стабільності економіки, зростання продуктивності праці, створення нових робочих місць і підвищення рівня життя населення. Її основою є інноваційний розвиток, підтримка малого та середнього бізнесу, а також стимулювання креативних індустрій як чинників модернізації та конкурентоспроможності економіки [27].

Екологічна складова спрямована на раціональне використання природних ресурсів і збереження біорізноманіття. Вона передбачає зниження рівня забруднення, впровадження зелених технологій, розвиток зеленої інфраструктури, адаптацію до змін клімату та ефективне управління відходами. Саме ці заходи створюють основу для екологічно безпечного та життєздатного середовища [14].

Соціальна складова сталого розвитку охоплює забезпечення соціальної справедливості, інклюзивності та рівного доступу до базових послуг. Вона передбачає підтримку вразливих груп населення, розвиток громадянського суспільства, підвищення якості життя, соціальної згуртованості та безпеки. Важливу роль відіграють також освіта, охорона здоров'я й культура, які формують фундамент для гармонійного розвитку людини й суспільства загалом [2].

Особливий акцент у сучасних стратегіях сталого розвитку міст робиться на соціальній складовій, яка охоплює не лише базові соціальні послуги, а й розвиток культури, освіти, громадянської активності, інклюзивності, гендерної рівності, підтримки ментального здоров'я, формування локальної ідентичності та соціального капіталу.

У 2015 році Генеральна Асамблея ООН ухвалила Порядок денний сталого розвитку до 2030 року, який містить 17 Цілей сталого розвитку (ЦСР) та 169 завдань. Для міст ключовою є ЦСР 11: «Зробити міста і населені пункти відкритими, безпечними, стійкими та екологічно сталими» [2]. Основні завдання ЦСР 11 включають:

- забезпечення доступного та безпечного житла для всіх;
- розвиток сталого транспорту, підвищення безпеки дорожнього руху;

- збереження культурної та природної спадщини;
- зниження негативного впливу міст на довкілля;
- забезпечення доступу до зелених зон і публічних просторів;
- підвищення стійкості міст до надзвичайних ситуацій.

В Україні адаптація ЦСР здійснюється з урахуванням національних особливостей, викликів війни, повоєнної відбудови, необхідності зміцнення соціальної згуртованості, розвитку культури, підтримки вразливих груп населення. Національні цілі сталого розвитку інтегруються у стратегії розвитку міст, регіональні програми, нормативно-правові акти, стандарти (ДСТУ ISO 37101:2019, ISO 37120, 37122, 37123)[45].

В Україні розроблено низку нормативно-правових актів, що регулюють питання сталого розвитку міст:

- Концепція сталого розвитку населених пунктів (Постанова ВРУ №1359-XIV від 24.12.1999);
- ДСТУ ISO 37101:2019 — національний стандарт, ідентичний міжнародному ISO 37101:2016, який встановлює вимоги до системи управління сталим розвитком у громадах, включаючи міста [41];
- Розпорядження КМУ №265-р від 24.04.2019 — перелік видів економічної діяльності, що належать до креативних індустрій;
- Закон України «Про культуру» — визначає правові засади розвитку культури, креативних індустрій, збереження спадщини;
- Стратегія розвитку культури на період до 2030 року (затверджена КМУ у 2025 році) — визначає культуру як базис національної ідентичності, чинник сталого розвитку, соціальної згуртованості, безпеки [24];
- Ратифікація Організації Конвенції (Закон України від 6 липня 1999 року №832-XIV) — забезпечує участь громадськості у прийнятті рішень щодо довкілля [53].

Оцінка сталості міст здійснюється за допомогою системи індикаторів, які охоплюють економічні, соціальні, екологічні, інституційні аспекти. Міжнародні

стандарти (ISO 37120, 37122, 37123) пропонують комплексний підхід до моніторингу сталого розвитку міст (Рис. 1.3).

Рисунок 1.3. Категорії моніторингу сталого розвитку міст (за міжнародними стандартами). Джерело: розроблено автором.

В Україні ці індикатори інтегруються у місцеві стратегії, програми розвитку, використовуються для моніторингу ефективності політик, залучення інвестицій, підвищення прозорості та підзвітності органів влади.

Органи місцевого самоврядування та локальні громади відіграють ключову роль у впровадженні сталих практик, розробці та реалізації стратегій розвитку, залученні мешканців до прийняття рішень, моніторингу та оцінці ефективності політик. Партисипативний підхід, що передбачає участь громадян на всіх етапах стратегування (аналіз, розробка, впровадження, моніторинг), сприяє підвищенню ефективності, стійкості та інклюзивності результатів,

врахуванню потреб вразливих груп, забезпеченню соціальної справедливості та згуртованості [53; 13].

В Україні розвивається мережа організацій громадянського суспільства, що сприяє активному залученню громадськості до розробки політики сталого розвитку, реалізації проєктів із ревіталізації просторів, екологізації, розвитку культурних ініціатив, підтримки креативних індустрій, збереження спадщини [41].

Культурний чинник є невід’ємною складовою сталого розвитку міст, оскільки культура формує ідентичність, сприяє соціальній згуртованості, інноваціям, економічному зростанню, підвищенню якості життя, розвитку туризму, залученню інвестицій [41]. Інтеграція культури у стратегії сталого розвитку є одним із ключових напрямів сучасної урбаністичної політики, адже культура виступає не лише як цінність, а й як ресурс для соціального та економічного поступу. Вона формує основу для гармонійного розвитку міського простору, сприяє зміцненню ідентичності громад і створенню умов для інноваційного зростання [47]. Важливим аспектом цієї інтеграції є врахування культурної спадщини під час планування міського простору, ревіталізації територій, створення нових місць пам’яті та розвитку культурного туризму. Такі підходи дозволяють зберегти історичну тяглість і водночас надають містам сучасного динамізму. Не менш значущою є підтримка креативних індустрій, мистецьких ініціатив та інноваційних проєктів, які виступають каталізаторами соціально-економічного розвитку та зміцнюють культурний потенціал міських спільнот.

Розвиток культурної інфраструктури та забезпечення рівного доступу до культурних послуг для всіх груп населення формують підґрунтя інклюзивності й культурної участі. Одночасно важливими залишаються формування політики пам’яті, розвиток комемораційних практик і підтримка локальної ідентичності, що забезпечує спадкоємність традицій і посилює почуття належності до спільноти. Особливе значення культура набуває у процесах повоєнної відбудови — як чинник соціальної адаптації, реінтеграції громад і відновлення людського

потенціалу. Вона допомагає не лише фізично відбудовувати міста, а й відновлювати цінності, смисли та спільну пам'ять, які є фундаментом сталого розвитку суспільства [47].

1.3. Світовий досвід інтеграції культурного чинника в стратегії міського розвитку.

Мережа креативних міст ЮНЕСКО (UNESCO Creative Cities Network, UCCN) була створена у 2004 році з метою сприяння міжнародному співробітництву між містами, які визнають креативність стратегічним фактором сталого розвитку [66]. Міста-члени Мережі зобов'язуються інтегрувати культуру та креативні індустрії у стратегії розвитку, сприяти інноваціям, соціальній інклюзивності, сталому економічному зростанню, збереженню спадщини.

Основні напрями діяльності Мережі охоплюють сім креативних сфер: ремесла та народне мистецтво, дизайн, кіно, гастрономія, література, медіамистецтво, музика. У 2025 році до Мережі долучився Київ як Місто музики ЮНЕСКО, а Львів з 2015 року має статус Міста літератури ЮНЕСКО, що підкреслює міжнародне визнання креативного потенціалу українських міст [18].

Міста-члени Мережі реалізують інноваційні проєкти з розвитку культурної інфраструктури, підтримки митців, організації фестивалів, мистецьких резиденцій, розвитку культурного туризму, ревіталізації просторів, залучення громадськості до культурного життя. Приклади успішних практик — Більбао (Іспанія), Ейндговен (Нідерланди), Голвей (Ірландія), Мельбурн (Австралія), які завдяки креативним індустріям модернізували міські ландшафти, підвищили економічну стійкість, створили новий імідж міст [65].

Таблиця 1.4. Ключові принципи моделі «Креативні міста» ЮНЕСКО

Принцип	Прояви у міському розвитку
Інтеграція культури	Включення культури у стратегії розвитку, планування простору
Підтримка креативних індустрій	Розвиток кластерів, хабів, мистецьких резиденцій, фестивалів
Соціальна інклюзивність	Доступність культурних послуг для всіх, підтримка вразливих груп
Інновації	Впровадження нових технологій, мистецьких практик, урбаністичних інтервенцій
Міжнародна співпраця	Обмін досвідом, участь у глобальних мережах, партнерські проекти

Джерело: розроблено автором.

Модель «Міста, що навчаються» передбачає створення міського середовища, яке сприяє навчанню впродовж життя, розвитку людського капіталу, соціальної інклюзії, інновацій, сталого розвитку [65]. Міста-учасники мережі мобілізують ресурси для забезпечення доступу до освіти, розвитку освітньої інфраструктури, підтримки неперервного навчання, соціалізації внутрішньо переміщених осіб, розширення мережі освітніх маяків, створення центрів освіти дорослих, вуличних університетів, університетів третього віку.

В Україні до мережі міст, що навчаються, увійшли Мелітополь, Павлоград, Нікополь, Новояворівськ. Мелітополь у 2019 році здобув перемогу у премії ЮНЕСКО «Міста, що навчаються», що стало визнанням високого рівня розвитку освіти дорослих, соціалізації ВПО, інклюзивності освітніх практик, міжнародної співпраці.

Модель «Зелені міста» орієнтована на впровадження природоорієнтованих рішень, розвиток зеленої інфраструктури, підвищення екологічної стійкості, адаптацію до змін клімату, зниження рівня забруднення, покращення якості життя мешканців [14]. Програма Європейського банку

реконструкції та розвитку «Зелені міста» передбачає інвестування у розвиток водопостачання, енергоефективності, управління відходами, створення зелених коридорів, парків, скверів, впровадження smart-технологій для моніторингу стану довкілля.

У європейських містах реалізуються проекти з ревіталізації річок, створення roofgardens, вертикального озеленення, інтеграції зелених зон у міську архітектуру, розвитку екологічного транспорту, впровадження енергоефективних технологій, що сприяє підвищенню стійкості міст до кліматичних викликів, покращенню мікроклімату, зниженню енергоспоживання, підвищенню привабливості міського середовища [14].

Світовий досвід інтеграції культурного чинника у стратегії міського розвитку демонструє, що:

- культура і креативні індустрії є рушієм інновацій, економічного зростання, соціальної згуртованості, формування позитивного іміджу міста;
- інтеграція культури у стратегії сталого розвитку підвищує стійкість міст до криз, сприяє повоєнній відбудові, соціальній адаптації, реінтеграції громад;
- розвиток партисипативних практик, залучення громадськості, підтримка вразливих груп, інклюзивність є запорукою ефективності політик сталого розвитку;
- збереження та популяризація культурної спадщини, розвиток культурного туризму, цифровізація спадщини сприяють формуванню локальної ідентичності, економічному зростанню, міжнародній співпраці [41];
- впровадження smart-технологій, зелених інновацій, природоорієнтованих рішень забезпечує екологічну стійкість, підвищує якість життя, адаптує міста до змін клімату [14].

Для України особливо актуальними є уроки щодо інтеграції культури у повоєнну відбудову, розвитку креативних індустрій, підтримки локальної ідентичності, збереження спадщини, розвитку інклюзивних практик, залучення

громадськості до прийняття рішень, впровадження інноваційних технологій, розвитку партнерств з міжнародними організаціями (ЮНЕСКО, ЄС, ПРООН).

Культурна спадщина — матеріальна (архітектурні об'єкти, пам'ятки, історичні центри) та нематеріальна (традиції, звичаї, мистецтво, мова) — є основою для формування міської ідентичності, соціальної згуртованості, розвитку туризму, економічного зростання, підвищення якості життя [41]. Інновації у сфері культури (цифровізація спадщини, мистецькі інтервенції, створення креативних хабів, розвиток культурних маршрутів) сприяють модернізації міського простору, залученню молоді, формуванню нових кластерів, підвищенню конкурентоспроможності міст.

В умовах війни та повоєнної відбудови збереження, відновлення та популяризація культурної спадщини набувають стратегічного значення для консолідації нації, формування позитивного іміджу України, інтеграції у європейський культурний простір, забезпечення сталого розвитку міст і громад [36].

Висновки до Розділу 1

Теоретико-методологічні засади дослідження урбаністичної культури і сталого розвитку міст у сучасному українському контексті ґрунтуються на міждисциплінарному підході, що поєднує соціологічні, культурологічні, економічні, екологічні, урбаністичні, правові аспекти. Урбаністична культура виступає ключовим чинником формування міської ідентичності, соціальної згуртованості, інноваційного розвитку, підвищення якості життя. Концепція сталого розвитку міст базується на гармонійному поєднанні економічної, соціальної та екологічної складових, інтеграції культури у стратегії розвитку, впровадженні інновацій, залученні громадськості, розвитку креативних індустрій, збереженні спадщини.

Світовий досвід демонструє ефективність моделей, що поєднують креативність, інклюзивність, інновації, збереження спадщини, розвиток партисипативних практик, впровадження smart-технологій, зелених інновацій. Для України особливо актуальними є інтеграція культури у повоєнну відбудову,

розвиток креативних індустрій, підтримка локальної ідентичності, збереження спадщини, розвиток інклюзивних практик, залучення громадськості до прийняття рішень, впровадження інноваційних технологій, розвиток партнерств з міжнародними організаціями.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ УРБАНІСТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ

2.1. Історичні та соціокультурні чинники становлення українських міст.

Формування урбаністичної культури в Україні неможливо розглядати поза історичним контекстом радянської доби, яка справила визначальний вплив на архітектурний ландшафт, соціальну структуру та культурну ідентичність міст. Радянська містобудівна парадигма базувалася на ідеологічних засадах соціалістичного реалізму, централізованого планування та уніфікації простору, що мало на меті створення «нової людини» та відповідного їй середовища [3]. Архітектурна політика СРСР передбачала не лише функціональне зонування міст, а й активне впровадження символічних елементів, які підкреслювали ідеологічну домінанту: монументальні площі, пам'ятники, адміністративні будівлі, ансамблі центральних вулиць. Водночас, у містах України зберігалися риси провінційності, малоповерхової забудови, наявності зелених зон та садибної структури, що відрізняло їх від мегаполісів Росії чи Західної Європи.

Особливістю радянської культурної політики було прагнення до уніфікації побуту, свят, дозвілля, що проявлялося у створенні типових «будинків культури», кінотеатрів, парків відпочинку, а також у впровадженні нових ритуалів (наприклад, святкування 1 травня). Водночас, у містах зберігалися локальні традиції, етнічна різноманітність, що знаходило відображення у побуті, гастрономії, неформальних практиках спілкування. Дослідники відзначають, що радянська урбаністика часто ігнорувала історичну спадщину, призводячи до руйнування старих кварталів, знищення сакральних об'єктів, а також до конфліктів між новою забудовою та історичним середовищем [3; 44].

Важливим аспектом радянської містобудівної політики була її соціальна спрямованість: створення житлових масивів для робітників, розвиток інфраструктури (школи, лікарні, дитячі садки), забезпечення доступності транспорту. Проте, уніфікація простору часто призводила до втрати локальної ідентичності, а стандартизація житла – до відчуження мешканців від власного міста. Водночас, у містах Західної України, які увійшли до складу СРСР після Другої світової війни, зберігалися елементи європейської урбаністичної традиції, що проявлялося у плануванні центральних площ, збереженні історичних ансамблів, розвитку громадських просторів [44].

Загалом, радянська містобудівна парадигма залишила складну спадщину: з одного боку – розвинену інфраструктуру, з іншого – проблеми монофункціональності, занепаду промислових зон, конфліктів між новим і старим, а також виклики для сучасної урбаністичної культури, яка прагне до відновлення історичної пам'яті, інтеграції креативних практик та сталого розвитку.

Період незалежності України ознаменувався глибокими соціальними, економічними та культурними трансформаціями, які суттєво вплинули на урбаністичну культуру міст. З одного боку, відбулася деконструкція радянської моделі управління, з іншого – виникли нові виклики, пов'язані з ринковою економікою, приватизацією, нерівністю та глобалізацією [25].

У 1990-х роках українські міста пережили кризу: скорочення промислового виробництва, депопуляцію, занепад інфраструктури, зростання безробіття. Це призвело до маргіналізації окремих районів, появи стихійної торгівлі, неформальних ринків, а також до формування нових соціальних ідентичностей. Водночас, у містах почали з'являтися перші громадські ініціативи, спрямовані на захист історичної спадщини, розвиток локальних спільнот, організацію культурних подій [20].

З початку 2000-х років спостерігається поступове відновлення міської інфраструктури, зростання інвестицій у житлове будівництво, розвиток сфери послуг, появу торговельно-розважальних центрів. Водночас, ці процеси

супроводжувалися хаотичною забудовою, конфліктами між забудовниками та громадою, руйнуванням історичних кварталів, зростанням соціальної нерівності [5; 12].

Важливим чинником трансформації урбаністичної культури стала поява нових форм громадської участі: організація фестивалів, мистецьких акцій, створення креативних кластерів, розвиток волонтерського руху. У містах Київ, Львів, Одеса, Харків виникли платформи для діалогу між владою, бізнесом та громадою, що сприяло формуванню нової міської ідентичності, відкритості до інновацій, інтеграції у європейський культурний простір [1].

Значну роль у трансформації міського середовища відіграли процеси децентралізації, які розпочалися наприкінці 2000-х років, а також вплив глобальних трендів: цифровізації, розвитку креативних індустрій, зростання мобільності населення. У цей період з'являються перші освітні програми з урбаністики, просторового планування, міського менеджменту, що сприяє формуванню професійної спільноти урбаністів та активізації академічних досліджень [34].

Таким чином, період незалежності став часом пошуку нової урбаністичної ідентичності, інтеграції локальних традицій із сучасними практиками, формування громадянського суспільства та появи нових викликів, пов'язаних із нерівністю, екологічними проблемами, конфліктами інтересів у міському середовищі.

Реформа децентралізації, започаткована у 2014 році, стала одним із ключових чинників модернізації системи управління містами та територіями України. Її метою було передати більше повноважень і ресурсів на місцевий рівень, створити спроможні територіальні громади, підвищити ефективність управління та залучити громадян до прийняття рішень [49].

Децентралізація сприяла формуванню нових моделей локальної ідентичності, зміцненню довіри між мешканцями та місцевою владою, підвищенню фінансової самостійності громад. В умовах воєнних конфліктів, особливо після 2014 року, саме місцеві громади стали осередками стійкості,

самоорганізації та опору зовнішній агресії. Дослідження показують, що децентралізація дозволила громадам ефективніше реагувати на кризові ситуації, мобілізувати ресурси для підтримки внутрішньо переміщених осіб, організовувати гуманітарну допомогу, відновлювати інфраструктуру [17].

Водночас, процес децентралізації супроводжувався низкою викликів: нерівномірністю розвитку громад, політизацією процесу формування перспективних планів, нестачею фінансових ресурсів, складністю координації між різними рівнями влади. Особливо гостро ці проблеми проявилися у містах, розташованих поблизу лінії зіткнення, де поєднуються соціальні, економічні, екологічні та гуманітарні виклики [26; 43].

Воєнні конфлікти призвели до масштабних руйнувань інфраструктури, зростання кількості внутрішньо переміщених осіб, появи нових форм самоорганізації міських спільнот. Волонтерські рухи, громадські ініціативи, локальні лідери стали ключовими агентами змін, забезпечуючи підтримку вразливих груп, організовуючи евакуацію, відновлення житла, інтеграцію переселенців у нові громади [7].

Досвід останніх років свідчить, що саме завдяки децентралізації та розвитку громадянського суспільства українські міста змогли зберегти стійкість, адаптуватися до нових викликів, інтегрувати європейські стандарти управління та розвивати інноваційні підходи до міського розвитку.

2.2. Аналіз сучасних проявів урбаністичної культури в найбільших містах України.

Сучасна урбаністична культура в Україні формується під впливом активного розвитку громадянського суспільства, волонтерських рухів та нових форм самоорганізації мешканців міст. Особливо яскраво ці процеси проявилися після 2014 року, коли волонтерство стало не лише реакцією на воєнні виклики, а й важливим елементом міської ідентичності, соціальної згуртованості та інноваційного розвитку [7].

Волонтерський рух в Україні вирізняється високим рівнем довіри населення, гнучкістю, здатністю швидко реагувати на кризові ситуації. За даними World Giving Index, у 2022–2023 роках Україна посідала друге та сьоме місця у світі за рівнем благодійності, а понад 60% громадян долучалися до волонтерської допомоги Збройним Силам або співгромадянам. Волонтерські організації стали ключовими провайдерами соціальних послуг, підтримки вразливих груп, внутрішньо переміщених осіб, а також рушіями інституційних змін у сфері соціального забезпечення [52].

Громадянське суспільство активно впливає на міське середовище через організацію громадських слухань, ініціатив з ревіталізації публічних просторів, захисту історичної спадщини, екологічних акцій. В умовах воєнного стану волонтерські ініціативи забезпечують не лише гуманітарну допомогу, а й сприяють інтеграції переселенців, розвитку локальних спільнот, формуванню нових моделей співпраці між громадою, бізнесом та владою [7].

Важливим аспектом є інституціоналізація волонтерського руху: створення консультативно-дорадчих органів при органах влади, впровадження освітніх програм з менеджменту неприбуткових організацій, розвиток партнерств з міжнародними донорами. Водночас, волонтерські організації стикаються з низкою проблем: нестачею фінансування, емоційним вигоранням, складнощами у співпраці з державними структурами, обмеженим доступом до ресурсів для неформальних ініціатив [52].

Загалом, громадянське суспільство та волонтерські рухи стали невід'ємною частиною урбаністичної культури сучасної України, забезпечуючи стійкість міст, розвиток інклюзивних практик, підвищення рівня довіри та солідарності у міському середовищі.

Однією з найяскравіших тенденцій сучасної урбаністичної культури в Україні є розвиток креативних кластерів, фестивального руху та ревіталізація публічних просторів. Креативні індустрії – це сфера, де творчість, інтелектуальна власність і культурний продукт стають основою економічного зростання, соціальної інтеграції та формування нової міської ідентичності [54].

У Києві, Львові, Одесі та інших великих містах креативні кластери часто виникають на базі занедбаних промислових об'єктів, історичних будівель, які перетворюються на арт-центри, майстерні, простори для проведення фестивалів, виставок, концертів. Прикладами таких кластерів є Центр сучасного мистецтва «Чайна фабрика» (Одеса), «Фабрика повидла» (Львів), Артзавод «Механіка. Інша земля» (Харків), Артцентр «LOFT Млин» (Запоріжжя), «Довженко-Центр» (Київ). Театр «Гармидер» (Ангар, Луцьк).

Фестивальний рух став потужним інструментом відродження публічних просторів, залучення мешканців до спільної діяльності, формування позитивного іміджу міст. У Києві щорічно проходять Міжнародний фестиваль короткометражних фільмів, фестиваль електронної музики та мистецтва Laboratorium Autumn, фестиваль попкультури «Покоління», книжковий фестиваль «КривБаз» у Кривому Розі, Dzyga Jazz Fest у Львові, етнографічний кінофестиваль ОКО в Одесі [1].

Таблиця 2.1. Приклади креативних кластерів та фестивалів у найбільших містах України

Місто	Креативний кластер / фестиваль	Основні функції та вплив
Київ	«Довженко-Центр», Laboratorium Autumn	Музей кіно, арт-простір, фестивалі, освітні події
Львів	«Фабрика повидла», Dzyga Jazz Fest	Артцентр, музичні фестивалі, міжнародна співпраця
Одеса	«Чайна фабрика», ОКО	Центр сучасного мистецтва, етнографічний кінофест
Харків	Артзавод «Механіка»	Концерти, виставки, фестивалі, креативні студії
Запоріжжя	Артцентр «LOFT Млин»	Артмайстерня, коворкінг, дизайн-студія, кіноклуб

Джерело: розроблено автором.

Креативні кластери сприяють розвитку локальної економіки, створенню нових робочих місць, залученню молоді, підвищенню туристичної привабливості міст. Вони стають платформами для міждисциплінарної співпраці, інновацій, інтеграції культурної спадщини у сучасні урбаністичні практики. Фестивалі, у свою чергу, стимулюють соціальну згуртованість, формують нові традиції, сприяють діалогу між різними групами населення, відроджують занедбані простори, підвищують якість міського середовища.

У сучасних українських містах цифрова культура стає невід'ємною складовою урбаністичного життя. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій формує новий рівень міської взаємодії: мешканці отримують доступ до міських сервісів через мобільні додатки й онлайн-платформи, водночас зростають мережеві спільноти активістів, митців, підприємців. Важливо, що міста зростають і стають дедалі більш гетерогенними, тому саме мережеві практики комунікації між містянами зростають [59]. Інакше кажучи, міські мешканці дедалі більше залежать від медіа- та інтернет-технологій для обміну інформацією і ресурсами. Наприклад, у багатьох містах створено цифрові платформи і мобільні додатки, які об'єднують різні сервіси: електронне голосування за урбаністичні проєкти, геолокаційні карти укриттів, цифрові квитки на транспорт тощо.

Порівняльний аналіз найбільших українських міст показує різну інтенсивність цих процесів. Київ традиційно виступає лідером цифрової трансформації: столичний уряд у 2021 році запустив мобільний додаток «KyivDigital», що поєднав у собі сервіси міського транспорту, ЖКГ, систему електронних голосувань та оповіщень про надзвичайні події. Додаток став центральним комунікатором «міста в телефоні»: ним користуються сотні тисяч киян, отримуючи повідомлення про повітряну тривогу, графік руху транспорту, оплачуючи проїзд і паркування, а також долучаючись до платформи громадських ініціатив [61]. Стольний проєкт ілюструє, як цифрові технології сприяють прозорішим і швидшим комунікаціям між владою та жителями: бюрократичні бар'єри зменшуються, міські інформаційні потоки стають

доступнішими. Крім того, Київ є найпотужнішим ІТ-хабом країни (за оцінками аналітиків, на нього припадає найбільша концентрація ІТ-спеціалістів і компаній) [46]. У 2023 році Київський ІТ-хаб утримував статус лідера галузі: наприклад, за підсумками першого півріччя кількість зайнятих у ІТ-індустрії навіть зросла на сотні співробітників, незважаючи на війну.

Важливим міжнародним визнанням є включення Львова до Мережі креативних міст ЮНЕСКО як «Міста літератури», що підкреслює роль креативних індустрій у сталому розвитку, інклюзивності та інноваційності міського простору.

У Львові цифрова культура поєднується з давніми культурними традиціями. Це місто – центр української літературної культури (входить до мережі ЮНЕСКО як «Творче місто літератури» з 2015 року [62]) – активно розвиває Smart City-проекти. Наприклад, в останні роки у Львові впроваджено сотні «розумних» ініціатив: системи енергоефективного освітлення, сенсори моніторингу якості повітря, «розумні» зупинки громадського транспорту та інтерактивні портали електронного врядування. Міська влада тісно співпрацює з місцевими ІТ-компаніями та університетами, що сприяє виникненню нових спеціальностей (аналітики даних, IoT-розробники, «консультанти з міських технологій» тощо) [29].

Львів також є потужним ІТ-хабом (за кількістю ІТ-фахівців входить до першої трійки міст України [46]), і сюди часто переносять офіси підприємств з інших регіонів. Мережеві спільноти активістів у Львові дослідження свідчать про другу за величиною «мережу міських ініціатив» в Україні (після Києва). Так, мережа Львова за чисельністю акторів – організацій, громадських ініціатив і груп – майже вдвічі перевищує харківську чи одеську [28], хоча населення Львова вдвічі менше ніж у цих міст. Це свідчить про активність громадян і розмаїття цифрових комунікаційних зв'язків: урбаністи, культурні менеджери, волонтери та молодіжні організації об'єднуються через інтернет-форуми, Telegram-групи та віртуальні простори обговорень, де координують спільні проекти.

Рисунок 2.1. Мережі міських та організацій п'яти міст з урахуванням усіх типів зв'язків. Спосіб групування: Force directed layout with regular gravity (Polinode). Джерело: [16].

Порівняльний аналіз мережі громадських ініціатив у п'яти українських містах (за даними 2016 року) показує: мережі Києва (синій) та Львова (рожевий) охоплюють найбільшу кількість учасників, тоді як мережі Харкова (помаранчевий), Одеси (зелений) та Івано-Франківська залишаються компактнішими. Це означає, що і Київ, і Львів забезпечують більше «охоплення» цифрових зв'язків у місті, хоча при цьому щільність контактів на одного учасника в Києві дещо нижча (більше «гуляючих» структур). З другого боку, мережа Одеси, хоч і невелика, показує більшу згуртованість – отже ефективність передачі ресурсів у ній вища. У цілому такий аналіз ілюструє: розвиток мережі активістів та цифрових комунікацій не завжди прямо

пропорційний розміру міста, а залежить від рівня самоорганізації громади, наявності IT-інфраструктури і підтримки місцевої влади [28].

У Харкові – великому промислово-науковому центрі сходу України – цифрова культура також проявляється активним творчим рухом. Харків є одним з провідних IT-хабів (тут багато університетів і IT-компаній, а після повномасштабного вторгнення сюди були переміщені офіси з інших міст) [46]. Крім того, Харків відомий як місто музики (з 2021 року – місто ЮНЕСКО музики [62]), що створює сприятливий ґрунт для цифрових мистецьких ініціатив. Наприклад, у 2023–2024 роках у Харкові з'явилися нові креативні простори – Центр нової культури та модульний аудіовізуальний «Кінотеатр Каскад» – де за допомогою сучасної апаратури та цифрових інсталяцій проходять вистави, концерти та перформанси [64]. Інтернет-спільноти харківських урбаністів і митців (наприклад, через групи у соціальних мережах) активно обмінюються інформацією про такі проєкти та співпрацюють з волонтерами і західними партнерами. В умовах війни саме ці цифрові мережі надали платформу для координації культурних ініціатив і підтримки міського руху (зокрема через #SomePeople, #KharkivV5 тощо).

У Дніпрі спостерігаємо схожу тенденцію: місто має помітний IT-сектор (за даними 2023 року, тут забезпечено приріст зайнятості в технічних галузях на 30% [46]), проте розвиток цифрових міських сервісів відстає від Києва і Львова. Теми урбанізму в Дніпрі частіше обговорюють у форматі конференцій та хакатонів, ніж через постійні онлайн-платформи. Разом із тим, тут активно працює Дніпровський центр сучасної культури, покликаний посилювати зв'язки між місцевими спільнотами і міжнародною аудиторією (зокрема через онлайн-заходи та міжнародні обміни). Цифрові спільноти дніпровських активістів – наприклад, із питань екології та розвитку велосипедів – об'єднані у тематичні чати та форуми, але поки що їхня «мережа» у порівнянні з іншими містами є розрідженою.

Одеса, як великий порт і курортний центр, формує свою цифрову міську культуру через літературні й культурні проєкти: місто приєднано до ЮНЕСКО

як «Творче місто літератури» (2019 рік [63]) та проводить масштабні фестивалі, що залучають онлайн-аудиторії. Одеса також зберігає значний ІТ-потенціал (як «Одеський ІТ-хаб» – за оцінками спеціалістів, тут спостерігається 18,7% приріст податкових надходжень від техносектору і близько 33–34 тис. робочих місць [46]). У межах урбаністичних спільнот одесити активно співпрацюють у діджитал-секторах: працюють клуби розробників, проводяться meet-up'и на морську тематику (система відкритих даних порту, смарт-навчання для школярів) і діють громади ініціатив наприклад «Odesa IT Family», що об'єднує ІТ-компанії та стартапи. Хоча мережа одеських активістів виявилася меншою за київську чи львівську, вона вирізняється високою щільністю зв'язків і здатністю швидко мобілізуватися (набагато компактніша структура сприяє ефективному обміну ресурсами) [28]. Загалом, в Одесі, як і в інших містах, цифрова культура стимулює зростання міських комунікацій: створюються онлайн-карти пам'яток, VR-тури в історичному центрі, віртуальні виставки музеїв, а інформація про заплановані будівельні проєкти поширюється через соцмережі та чат-боти.

Отже, у найбільших українських містах цифрова культура проявляється комплексно: через розвиток електронних сервісів (smartcity-додатки, відкриті дані), поширення онлайн-спільнот (урбан-активісти, креативні спільноти, мережі волонтерів) і нові форми цифрового мистецтва. Порівняльний аналіз демонструє, що лідери (Київ, Львів) мають найрозгалуженіші мережі взаємодії і найпотужніші ІТ-індустрії, тоді як інші міста зазнають стрімкого розвитку інновацій за підтримки творчих кіл та університетів. Ці процеси підсилюють загальні тенденції: цифрова культура посилює зв'язки «містяни–місто», робить урбаністичні проблеми більш публічними і сприяє формуванню мережеских спільнот, здатних самоорганізовуватися для сталого розвитку міського середовища.

Зауважимо, що в 2025 року Український урбаністичний форум відбувся у м. Луцьку: представники різних сфер говорили про Людський масштаб — в міських політиках, у плануванні і міському дизайні.

2.3. Виклики та бар'єри для впровадження принципів сталості в міське управління.

Незважаючи на позитивні зрушення в цифровізації та громадському активізмі, українські міста стикаються з низкою системних проблем, що ускладнюють реалізацію сталих урбаністичних рішень. По-перше, корупція та неякісне планування залишаються серйозними перешкодами. Міське будівництво часто відбувається у тіні: загальні плани забудови міст засекречують або подають як «для службового користування», через що громадськість практично не може отримати доступ до них без фактичного «крадіжки» документів. Окремі дослідження показали, що нові генеральні плани (на прикладі Херсона) часто розробляються під тиском великих забудовників і бізнес-груп, котрі просувають власні інтереси (нові порти, ТРЦ, елітні ЖК, навіть мости – зазвичай під прикриттям «покращення інфраструктури»). Багато з таких змін вводяться негласно і затверджуються без громадських слухань чи незалежної експертизи. За словами фахівців, практика підтасовування містобудівних планів у багатьох містах перетворилася на інструмент вирішення «проблем бізнесових родин», а не розвитку громади [10]. Це породжує конфлікти – між забудовниками, громадою та охороною пам'яток: мешканці протестують проти висотних будинків у історичних районах, громадські активісти вимагають збереження зелених зон і архітектурних об'єктів, але часто безуспішно через відсутність прозорих процедур.

Другим серйозним бар'єром є конфлікти між забудовниками, громадою та історичним середовищем. У багатьох містах самі громадські слухання та містобудівні ради працюють формально, тож інтереси місцевих жителів і фахівців часто нехтуються. Наприклад, у Львові анулювання або невчасне ухвалення історико-архітектурних опорних планів призводить до того, що забудовникам відкриті «зелене світло» на забудову історичних районів. Одеські активісти постійно фіксують випадки самочинних будівель у буферних зонах пам'яток. У Києві (до війни) назрівало протистояння через плани будівництва

нового комплексу на Андріївському узвозі чи реконструкції Поштової площі без згоди громади. Ці конфлікти – класичний приклад того, як відсутність довіри та прозорості породжує суспільний супротив, гальмуючи довгострокове планування.

Третій ключовий бар'єр – нестача фінансових та інституційних механізмів для довгострокових сталих проєктів. Українські громади мають обмежені бюджети і слаборозвинені фінансові інструменти. Наприклад, проєкти з енергоефективності будівель чи велоінфраструктури потребують великих вкладень, а державні та місцеві субсидії поки що не здатні покрити навіть мінімальні потреби. Бракує також механізмів державно-приватного партнерства чи муніципальних облігацій: в Україні фактично лише Київ пробував залучати внутрішні місцеві позики для великих проєктів, іншим громадам це мало недоступне [23]. Загальнонаціональні дослідження вказують: головні бар'єри сталого розвитку в країні – це «слабкість інституційної бази» та «недостатність інвестицій у “зелену” економіку». Тобто не вистачає ні сучасних регуляторних механізмів (чітких правил, стимулів, податкових пільг для еко-проєктів), ні залучених фондів (наприклад, кліматичних чи міських інвестиційних фондів). У результаті навіть добре сплановані ініціативи з відновлення парків, модернізації освітлення чи будівництва смарт-стежок натрапляють на брак фінансування та підтримки. Наприклад, у 2023 році громади витратили лише третину виділеної державою субвенції на відновлення інфраструктури [9] – головню через бюрократію та відсутність швидких процедур залучення коштів.

Серед основних проблем міського управління у контексті забезпечення сталого розвитку можна виокремити кілька ключових аспектів.

Перш за все, значну загрозу становлять корупційні ризики та неякісне планування. Ухвалення містобудівних рішень часто відбувається непрозоро, із залученням корупційних схем під час розроблення генеральних планів і видачі дозволів на забудову. У багатьох випадках планувальні документи формуються під впливом приватних інтересів забудовників, а не відповідно до потреб громади, що суперечить принципам сталого розвитку [10].

Другою проблемою є конфлікти між забудовниками, громадою та органами охорони спадщини. Будівництво у межах історичних кварталів чи зелених зон часто відбувається без урахування думки місцевих мешканців, що призводить до соціального напруження та протестів. Відсутність або ігнорування історико-архітектурних опорних планів ускладнює збереження культурних ландшафтів і руйнує цілісність міського середовища.

Третьою суттєвою проблемою є нестача фінансування та інституційних інструментів. Дефіцит бюджетних ресурсів і відсутність сталих фінансових механізмів, таких як муніципальні облігації чи міжнародні грантові програми, обмежують реалізацію масштабних екологічних та соціально орієнтованих проєктів. Експертні оцінки вказують на необхідність посилення інституційної спроможності органів місцевого самоврядування та активізації інвестицій у відновлювану енергетику й інноваційні напрями розвитку міського господарства.

Таким чином, незважаючи на розвиток цифрових мереж і громадських ініціатив, проблеми корупції, непрозорості та відсутності ресурсів створюють суттєві перешкоди на шляху до стійкого міського розвитку. Лише системне вирішення цих викликів (посилення контролю, відкрита планувальна документація, інвестиційні стимули для «зелених» проєктів) може забезпечити перехід міст України до справжньої сталості в довгостроковій перспективі.

Висновки до Розділу 2.

Урбаністична культура сучасної України є результатом складного історичного, соціального та культурного розвитку, який поєднує спадщину радянського минулого, досвід постсоціалістичних трансформацій і виклики воєнного часу. Її еволюція відбувалася під впливом трьох ключових чинників: історичної тяглості, активізації громадянського суспільства та впровадження цифрових технологій. Історичний аналіз показав, що радянська модель міського розвитку, заснована на централізованому плануванні, ідеологічній уніфікації та стандартизації простору, залишила амбівалентну спадщину. З одного боку, вона забезпечила розвиток інфраструктури, соціальне житло, транспортну мережу; з

іншого — спричинила втрату локальної ідентичності, занепад історичних центрів та відчуження мешканців від міського середовища. Період незалежності став часом пошуку нової урбаністичної парадигми — відновлення локальних традицій, децентралізації, інтеграції у європейський культурний простір і формування громадянської активності як рушійної сили розвитку міст.

Аналіз сучасних тенденцій засвідчує, що українські міста переживають динамічне оновлення культурного ландшафту. Важливу роль у цьому процесі відіграють волонтерські рухи, креативні індустрії та цифрові практики. Волонтерство стало не лише інструментом соціальної підтримки, а й фундаментом міської солідарності та самоорганізації. Креативні кластери й фестивалі сприяють ревіталізації постіндустріальних просторів, формують нову економіку знань і культурної взаємодії. Цифровізація, у свою чергу, створює новий рівень комунікації між мешканцями, владою та бізнесом, роблячи міське управління прозорішим, а середовище — більш інклюзивним та інтерактивним.

Разом з тим, урбаністична культура України стикається з низкою структурних бар'єрів. Корупційні практики, відсутність прозорості у містобудівному плануванні, конфлікти між забудовниками та громадами, нестача фінансових механізмів і слабкість інституційної бази уповільнюють реалізацію принципів сталості. Для подолання цих викликів необхідно посилювати роль громадянської участі, забезпечувати відкритість даних, впроваджувати фінансові інструменти підтримки екологічних і соціально орієнтованих проєктів, а також розвивати професійну урбаністичну освіту.

Отже, формування української урбаністичної культури є процесом синтезу минулого і сучасного, локального і глобального, традицій та інновацій. Її подальший розвиток залежить від здатності суспільства інтегрувати культурну, соціальну та технологічну складові у єдину стратегію сталого міського розвитку, орієнтовану на людину, спільноту та культуру.

РОЗДІЛ 3

КУЛЬТУРНІ МЕХАНІЗМИ ТА ІНСТРУМЕНТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКИХ МІСТ

3.1. Урбаністична культура як рушійна сила міської стійкості та відновлення.

Війна завдала українським містам колосальних втрат культурної інфраструктури. З початку повномасштабного вторгнення Росії було пошкоджено понад 2200 об'єктів культурної інфраструктури та 1419 пам'яток, збитки для культурного сектору оцінюються ЮНЕСКО у понад 19 мільярдів доларів [56].

В умовах таких руйнувань урбаністична культура (спільні цінності, звичаї і практики міських громад) здатна стати драйвером стійкості і швидшого відновлення міст. В Україні вже застосовують принцип «build back better» («відбудувати краще, ніж було») – наприклад, уряд оголосив експериментальну комплексну відбудову шести деокупованих населених пунктів за системним підходом і новим плануванням, де ключовим є саме принцип відбудови «краще, ніж було». Архітектори та містобудівники також формулюють довгострокові концепції відновлення (наприклад, проєкти RE: Mariupol тощо) з урахуванням виправлення попередніх помилок у плануванні: відбудовуючи міста за цим підходом, вони намагаються не лише створити сучасний вигляд міст, а й виправити допущені раніше недоліки міської структури [4]. Такий погляд інтегрує принципи сталості: у відбудові враховуються екологічні норми, безбар'єрність, енергоефективність та довгострокова життєздатність міського середовища.

Культурні стратегії під час відбудови зосереджені не лише на збереженні чи відтворенні споруд (кілька прикладів на Київщині: відновлення Будинку культури в Ірпені, бібліотеки в Горенці тощо), але й на створенні нових якісних

просторів. Так, за підтримки волонтерів та бізнесу відбудовано бібліотеку у Горенці: за проектом БФ «Гуртум» і донорів (UNICEF, НГО «Краяни», бренд NOMIS) оновлено фасад, встановлено нові вікна і двері, зроблено ремонти і меблювання [56]. Цей проект – приклад партнерства влади, бізнесу та громади, коли культура стає основою соціального життя і згуртовує людей. Під час реконструкції враховують і сучасні потреби – так, наприклад, при відбудові клубу у Шевченковому було замінено всі вікна, двері та внутрішнє освітлення, хоча при цьому виявилось, що будівля все ще не відповідає нормам безбар'єрності. Це підкреслює, що саме культурні проекти можуть ставати каталізаторами комплексних покращень у міському середовищі: відбудовуючи культурний центр, громада напроцьовує вимоги до доступності, екологічності та нових функцій.

Урбаністична культура під час відбудови акцентує увагу не лише на реконструкції об'єктів, але й на зміні підходів до містобудування загалом. Принцип «Build Back Better» в Україні означає планувати міста з урахуванням сталості і підвищувати їхню життєздатність на майбутнє [4]. Архітектурні конкурси на нові проекти (як у випадку Ірпеня) прагнуть поєднати автентичні елементи міста із сучасними ідеями, зберігаючи фасади і традиційний масштаб у поєднанні з новітніми технологіями і потребами громади [56].

Таким чином, урбаністична культура стає каталізатором змін: вона задає якісне середовище життя (включно з культурно-освітніми просторами) та сприяє формуванню екологічної свідомості (через реставрацію зелених зон, використання екологічних матеріалів, енергоефективність). Саме через поєднання збереження культурної спадщини (музеї, пам'ятники, історичні площі) та продуманого дизайну нових просторів місто формує своєрідний «капітал довіри» і залученість мешканців, що є важливим ресурсом стійкості.

Як зазначено в дослідженні, захист культурної спадщини та екологічні рішення формують сильну ідентичність місця, підвищують якість життя і спонукають мешканців берегти довкілля [60]. У контексті України це означає,

що культурні реконструкції та нові міські простори повинні плануватися з участю громади та на засадах соціальної справедливості.

Соціальна справедливість та інклюзивність – невід’ємні складові такого культурного планування. Як зауважують урбаністи, міське середовище найбільше впливає на можливості людини, тому планування має бути орієнтоване на рівний доступ до ресурсів міста. Концепція колективного будівництва (колаборативних житлових груп) наприклад об’єднує молодих сімей для спільного зведення багатоквартирного будинку, створюючи квартали із внутрішніми дворами, де люди можуть взаємодіяти, ділитися доглядом за дітьми, підтримувати один одного [15].

Таким чином формується соціальна мережа згуртованої спільноти, яку неможливо отримати в типовій багатоповерховій забудові. Цей підхід стимулює відчуття причетності: мешканці готові вкладатися в спільне благо, коли самі долучені до процесу проєктування. Як зазначається: «Якщо дати людям можливість впливати на проєкт будівництва, це створить набагато міцніший зв’язок із місцем, у якому вони житимуть»[15].

Подібні ідеї рекомендують і міжнародні експерти: містобудівні документи (наприклад, Ляйпцизька хартія 2020) підкреслюють важливість активної участі громадян та узгоджених рішень для створення інклюзивних і стійких міських середовищ [22]. В українських містах це означає, що урбан-проєкти повинні враховувати потреби різних груп (мешканців з особливими потребами, дітей, пенсіонерів тощо) – від планування пандусів і тактильних орієнтирів до продуманого громадського транспорту і безпечних пішохідних зон. Саме створення таких людиноцентричних просторів не лише забезпечує справедливість у доступі до міських ресурсів, але й підвищує якість життя громадян загалом.

3.2. Практичні кейс-стаді: успішні моделі участі громадян у сталому розвитку.

Участь громадськості стала ключовою практикою у багатьох українських громадах. Партисипативне бюджетування – один з найпоширеніших інструментів залучення мешканців до прийняття рішень. За даними організації PAUSI, у 2022–2023 рр. партисипативні бюджети (Participatory Budget (PB)) запроваджувалися у десятках міст України. Попри початкові труднощі (становлення процедур, визначення фінансів), цей механізм показує свою суспільну цінність. Як зауважено: «Бюджет участі — це про інші поняття. Про гідність, про те, щоб спілкуватися з людиною» [25]. Учасники процесу вчаться домовлятися і формувати пріоритети – іноді навіть чиновники змінюють погляд на співпрацю, розуміючи що «ми всі волонтери» у спільній справі. Такі «маленькі знаки» показують, що РВ виходить за межі простого змагального конкурсу проєктів і сприяє довірі влади та громади. В окремих містах, крім власне конкурсного голосування, учасницьке бюджетування породжувало спільні ініціативи – наприклад, у Сумах за мотивами РВ почався проєкт «Мар Ме Нарру» (картографування громадських потреб), а в Черкасах і Вінниці було ухвалено розглядати всі проєкти, які набрали понад 100 голосів, а не лише переможців. Таким чином міста розширюють формат партисипації: РВ стає не тільки «плебісцитом», а інструментом формування стратегії та суспільних домовленостей. Однак важливо інтегрувати ці процеси в загальну стратегію розвитку – без чіткого бачення РВ може залишитися «додатковим коліщатком» (за висновками практик) [25].

Поряд із партисипативним бюджетом, громадські консультації (публічні обговорення важливих рішень) також демонструють ефективність у залученні містян. Наприклад, Острозька громада провела консультацію щодо молодіжних подій в рамках статусу «Молодіжна столиця–2022». Участь у консультації могли взяти всі зацікавлені – через онлайн-платформу або SMS, і понад 300 громадян висловили свої побажання. Як підкреслюють експерти, публічні консультації –

це інструмент взаємодії «влада–громада», що дозволяє отримати думки громадян з питань, що впливають на їхнє життя. Влада Острога зазначила, що прозорість, доступність та відкритість – головні принципи такої співпраці, і готова й надалі використовувати цей формат для ефективної комунікації [6].

Подібні практики вже існують у низці міст (зокрема у Рівному від 2019 року є положення про консультації), де громадських обговорень торкаються різних тем – від екології до розвитку міських просторів. Досвід Рівного показує: мешканці активніше включаються в ті консультації, що стосуються просторового розвитку (генпланів, облаштування парків), а не тільки нормативних актів. Якщо ж зацікавлених бракує, це сигнал владі переглянути формати і тематику. Успішні консультації дають владі змогу створити більш ґрунтовні рішення – коли вони охоплюють всі зацікавлені сторони, це підвищує якість стратегічного планування, враховуючи, наприклад, потреби переселенців чи інших вразливих груп [31]. Важливо, що висновки консультацій потрапляють до офіційних документів (планів дій, концепцій тощо), що формує довіру до процесу.

Співпраця влади, бізнесу та громади (Public-Private-Community Partnership) реалізує численні проєкти з розвитку міст. Відбудова вже демонструє приклади таких колаборацій: наприклад, відновлення культурних центрів або створення нових громадських просторів фінансується спільними зусиллями. Як уже згадано, бібліотека у Горенці відбудована зусиллями волонтерів, меценатів та міжнародних організацій [56].

Інший приклад – спільні ініціативи зі створення паркових зон чи громадських садів на місцях руйнувань: наприклад, у кількох містах волонтери разом з бізнесом організовували засадження парків на звільнених площах, залучаючи до акцій активістів та місцеву громаду. Ці проєкти вбачаються не лише як благоустрій, а як «пункт відродження» суспільної активності. Крім того, мережа підтримки виникає і в екологічних ініціативах: громадські організації на кшталт «Екодія» допомагають місцевим жителям захищати їх право на чисте довкілля, об'єднуватися для вирішення локальних проблем,

консультують з питань екологічних ризиків проблемних об'єктів і надають медійну підтримку [11]. Завдяки таким коаліціям влада отримує експертизу та ресурси бізнесу, а громада – відчуття власної вагомості у розвитку території.

Насамкінець, оцінка ефективності громадських ініціатив у сталому розвитку поступово стає можливою завдяки інструментам моніторингу та зворотного зв'язку. В Україні діє спеціальна онлайн-платформа Big Recovery Portal, що дозволяє відстежувати хід відновлення об'єктів: кожен може дослідити на карті інформацію про конкретну будівлю, подати скаргу чи пропозицію, а також долучитися до моніторингу якості і доцільності проєктів [56]. Цей приклад відкритості стимулює громадськість до участі – будучи обізнаними з ходом проєктів, люди можуть своєчасно заявляти про недоліки чи вносити поліпшення.

Таким чином, широке залучення громадськості (від ідеї до контролю за реалізацією) не лише посилює соціальну складову сталості, але й створює новий тип партнерства «влада–бізнес–громада», де кожен відповідає за якісне, екологічно та соціально орієнтоване відродження українських міст.

3.3. Розробка рекомендацій щодо інтеграції урбаністичної культури у стратегії сталого розвитку міст України.

Для забезпечення стійкого розвитку міст України необхідно посилити культурний компонент міських стратегій. Зокрема, роль урбаністичної культури – як сукупності соціальних практик мешканців, форм публічного простору та креативних індустрій – слід інтегрувати в усі напрями міського планування. Наші рекомендації передбачають заходи зі зміцнення прозорості місцевої влади, підтримки творчої економіки та оцінки культурного вкладу у розвиток громади. Усі пропозиції базуються на аналізі актуальних прикладів українських міст і міжнародних практик [30].

Рекомендації для органів місцевого самоврядування щодо забезпечення прозорості та залучення креативних індустрій ґрунтуються на принципах

відкритості, партнерства та інноваційного підходу до розвитку міського простору.

Перш за все, необхідно посилювати відкритість і підзвітність влади. Це передбачає запровадження практик публічних консультацій, громадських слухань, створення онлайн-платформ, де мешканці можуть висловлювати власну позицію та впливати на ухвалення рішень. Прикладом ефективної ініціативи у цьому напрямі є проєкт «Прозорі міста», який здійснює систематичне рейтингування рівня прозорості 100 українських міст. За п'ять років середній показник відкритості підвищився на 62,2%, що доводить ефективність регулярного моніторингу та публічного оцінювання діяльності місцевої влади [30]. Місцеві ради можуть наслідувати цей досвід, створюючи власні рейтинги або впроваджуючи онлайн-платформи відкритих даних, які забезпечуватимуть громадянам доступ до бюджетної інформації, стратегічних документів і рішень.

Другим важливим напрямом є створення та підтримка креативних хабів і інноваційних кластерів. Органи місцевого самоврядування повинні активно співпрацювати з представниками креативної економіки — дизайнерами, IT-фахівцями, митцями, архітекторами — шляхом реалізації грантових програм, партнерств і спільних проєктів. Вдалим прикладом є досвід міста Кошице (Словаччина), де реалізовано проєкт Kosice 2.0, що включає відкриті дата-лаби, коворкінги (Bravo-Hub) та мобільні урбан-лаби. Ця ініціатива сприяла створенню креативних стартапів і залученню мешканців до процесів міського дизайну [58]. Українські міста можуть застосувати подібний підхід, підтримуючи локальні майстерні, інкубатори й коворкінги, де представники культурної сфери створюють продукти і послуги, корисні для громади. Вже сьогодні уряд розширив програму мікрогрантів для креативних підприємців до 1 млн грн за умови створення робочих місць [8]. На місцевому рівні цей досвід можна розвинути через запровадження навчальних курсів, податкових пільг і механізмів співфінансування грантів, орієнтованих на підтримку регіональних творців.

Третім стратегічним напрямом виступає підвищення кваліфікації посадовців культури та забезпечення експертної підтримки. Інвестиції у розвиток компетенцій управлінців сфери культури є передумовою ефективного управління міськими культурними процесами. Як зазначають експерти, доцільно впровадити системні освітні заходи для працівників місцевих органів влади, особливо департаментів культури, з метою вдосконалення практик управління комунальними закладами, розробки місцевих стратегій розвитку культури та залучення фінансування з різних джерел [37]. Важливо також навчати чиновників навичкам стратегічного планування, громадського моніторингу та пошуку міжнародних грантів і партнерів.

Водночас активну роль у цьому процесі мають відігравати громадські організації та ініціативні групи мешканців, які можуть долучатися до розроблення культурних стратегій через публічні консультації, хакатони та спільні сесії обговорень, як це передбачено національними стратегічними документами. Такий формат взаємодії між місцевою владою та креативною спільнотою не лише підвищує довіру до управлінських рішень, а й сприяє реалізації спільних культурних і соціальних проєктів, зміцнюючи сталість розвитку громади.

Ефективна культурна політика відіграє ключову роль у формуванні соціальної згуртованості, адже саме культура є тим середовищем, у якому відбувається діалог між різними соціальними групами, формується спільна ідентичність і зміцнюється довіра всередині громади. Для посилення цієї ролі доцільно реалізувати низку напрямів удосконалення культурної політики на місцевому рівні.

Насамперед важливим завданням є розвиток культурних кластерів та інклюзивних просторів. Міська влада повинна стимулювати створення культурно-туристичних кластерів, що об'єднують підприємців, митців, представників освіти й місцеву громаду. Подібна модель уже реалізується в межах проєкту *UCORD* (за підтримки Міністерства культури та Українського культурного фонду) у межах програми «Кластери Відродження», спрямованої

на формування культурних осередків нового типу. Така практика сприяє створенню доданої вартості для місцевої економіки, розвитку людського капіталу та зміцненню соціальної єдності [33]. У цьому контексті місцева влада може підтримувати ініціативи зі створення творчих просторів — артцентрів, стаціонарних фестивалів, культурних маршрутів — що поєднують історичну спадщину з сучасним мистецтвом і стають платформами для міжкультурного діалогу.

Другим напрямом є розробка інклюзивних культурних програм, які враховують мультикультурність і різноманіття громад. Йдеться про створення місцевої політики з охорони та популяризації як матеріальної, так і нематеріальної культурної спадщини різних етнічних та соціальних груп [35]. Так, у місті Рівному пропонується реалізовувати програми взаємодії з культурними меншинами та відродження народних промислів, що сприяє підвищенню рівня соціального згуртування та якості життя населення. Прикладом є також проекти *UCORD* «Згуртованість через культуру», які фінансують місцеві культурні ініціативи, спрямовані на покращення інклюзивності просторів та інтеграцію локальної самобутності у сучасне міське життя. Водночас місцева влада може робити акцент на підтримці освітніх програм у сфері культури — публічних дискусій, фестивалів, навчальних заходів, які зміцнюють громадянську ідентичність та міжпоколінні зв'язки.

Третім важливим аспектом є заохочення партнерства між владою та приватним сектором у сфері культури. Приватні компанії можуть відігравати суттєву роль через реалізацію політики корпоративної соціальної відповідальності (CSR). Влада має створювати умови для підтримки культурних ініціатив бізнесом — заохочувати спонсорство мистецьких проєктів, просувати партнерські моделі фінансування, а також комунікувати такі приклади успішної співпраці у публічному просторі. Зокрема, у стратегії розвитку міста Рівного зазначено доцільність активізації CSR-програм та покращення комунікації між бізнесом і культурними інституціями для підтримки спільних ініціатив. Це дозволяє не лише розширити джерела фінансування, але й створювати нові

культурні продукти — від районних фестивалів до креативних шоурумів — які об'єднують мешканців довкола спільних цінностей.

Крім того, варто розширювати інструментарій культурної політики, запроваджуючи використання аналітики, відкритих даних, комунікаційних кампаній і публічних грантових конкурсів для розвитку творчих спільнот [35]. Це підвищить прозорість фінансування культурної сфери, стимулюватиме активну участь громадян у культурних процесах і забезпечить сталість культурного розвитку як важливого чинника соціальної згуртованості.

Для оцінки ефективності інтеграції культури у сталий розвиток необхідно запровадити систему кількісних показників. Наприклад, Індекс якості публічних просторів (PSQI) може вимірювати комфорт і доступність міських просторів – адже вони є «платформою для соціальної взаємодії, змішання і включення» [57].

PSQI передбачає оцінку просторів за різними критеріями (зручності, безпечності, зеленої інфраструктури тощо) і відображає, наскільки простори сприяють якісному міському життю. Рівень громадянської активності (наприклад, частка населення, залученого в місцеві ініціативи чи явка на місцевих виборах) може слугувати показником суспільної згуртованості. У багатьох стратегіях громади вже відзначають «низький рівень громадської активності» як проблему [32], тож його моніторинг (систематичне вимірювання) допоможе вчасно корегувати політики участі.

Слід також враховувати економічні індикатори культури: наприклад, частку креативних індустрій у валовому регіональному продукті (у 2020 році креативна економіка України складала понад 4,2% ВВП [8]). Іншими можливими метриками є кількість культурних подій на душу населення, число коворкінгів та творчих майстерень, показники інфраструктурної доступності (кількість бібліотек, музеїв, мистецьких центрів на 10 тис. мешканців) тощо.

Таблиця 3.1. Економічні індикатори культури

Індикатор	Опис і метод оцінки	Джерело/приклад даних
Індекс якості публічних просторів	Мультикритеріальна оцінка комфорту, безпеки та інклюзивності міських просторів. Оцінюється через опитування користувачів, експертні оцінки (PSQI) та дані про благоустрій.	Опитування містян; дослідження урбан-дизайну; відкриті дані міських департаментів.
Рівень громадянської активності	Ступінь залученості мешканців у рішення: явка на місцевих виборах, участь у громадських обговореннях, волонтерські ініціативи тощо. Відображає соціальну згуртованість.	Статистика ЦВК (явка); дані громадських організацій; результати локальних опитувань.
Частка креативних індустрій у ВРП	Доля економіки міста, що припадає на творчі сектори (музика, кіно, дизайн, ІТ, архітектура тощо). Вимірюється через аналіз валової доданої вартості за кодами КВЕД.	Звіти Держстату; економічні показники промисловості та сервісу.
Кількість культурних подій на 10 тис.	Кількість концертів, вистав, майстер-класів, фестивалів, організованих у місті за рік. Показник активності культурного життя.	Звіти міських управлінь культури та туризму; афіші; платформи подій.

Джерело: розроблено автором за даними [8; 65; 66].

Аналіз цих індикаторів дозволить вимірювати вплив культури на сталий розвиток та коригувати політики. Наприклад, низькі оцінки за PSQI або

зростання «складу» креативного сектора можуть стати сигналом до збільшення інвестицій у публічний простір чи освітні програми для креативної економіки. Важливо регулярно збирати дані (використовувати відкриті статистики, опитування й соціологію) і порівнювати показники з розвитком міста. Таким чином можна формувати доказову базу для довгострокових рішень: як зазначають експерти, прозорість моніторингу та участь громадян у таких оцінках підвищують довіру до влади.

Системний підхід, що поєднує прозору політику, культурні ініціативи та вимірювані індикатори, посилить роль урбаністичної культури у сталому розвитку міст. Міста-лідери (наприклад, Львів, Дніпро, Мукачево, Маріуполь) вже демонструють активність у цих напрямках. Застосування наших рекомендацій – відкритість владних процесів, розвиток творчих кластерів і інклюзивних проєктів та запровадження нових вимірювань – дозволить більш ефективно інтегрувати культуру у плани розвитку громад, підвищуючи соціальну згуртованість та економічну життєздатність міст.

Висновки до Розділу 3.

Аналіз культурних механізмів та інструментів сталого розвитку українських міст демонструє, що урбаністична культура є ключовим чинником міської стійкості та соціальної згуртованості. В умовах руйнувань культурної інфраструктури під час війни саме культура виступає каталізатором відновлення, формуючи простори, які поєднують збереження спадщини, сучасний дизайн і екологічну сталість. Принцип «Build Back Better» забезпечує комплексний підхід до реконструкції міст, де культурні проєкти стимулюють розвиток соціальної мережі, підвищують довіру громадян та сприяють інклюзивності й справедливості у доступі до міських ресурсів.

Практичні кейси, включно з партисипативним бюджетуванням, громадськими консультаціями та спільними ініціативами влади, бізнесу і громади, підтверджують ефективність залучення мешканців до планування, реалізації та моніторингу проєктів. Такі підходи підвищують якість рішень,

зміцнюють соціальну згуртованість і стимулюють активну участь громадян у житті міста.

Розроблені рекомендації щодо інтеграції урбаністичної культури у стратегії сталого розвитку включають три ключові напрямки: посилення прозорості та підзвітності влади, розвиток креативних кластерів та інклюзивних просторів, а також підвищення кваліфікації посадовців культури й експертну підтримку. Використання системи показників (PSQI, рівень громадянської активності, частка креативних індустрій та ін.) дозволяє оцінювати ефективність культурних ініціатив і коригувати політики, створюючи доказову основу для довгострокового планування.

Отже, культура стає не лише складовою економічного розвитку, а й інструментом соціальної інтеграції та міської стійкості. Інтеграція культурного виміру у стратегії міст дозволяє формувати комфортне, інклюзивне та екологічно відповідальне середовище, підвищуючи якість життя та економічну життєздатність українських громад.

ВИСНОВКИ

У результаті аналізу підходів до визначення урбаністичної культури встановлено, що цей феномен є багатовимірним і формується на перетині соціальних, просторових, економічних та культурних процесів у місті. Урбаністична культура включає ключові елементи: актори (мешканці, громади, органи місцевого самоврядування, культурні інституції, бізнес, креативні спільноти), символи (архітектурні об'єкти, пам'ятники, міські легенди, мистецькі інтервенції), цінності (відкритість, інклюзивність, креативність, громадянська активність, повага до історичної спадщини) та публічні простори, які стають ареною для соціальної взаємодії та реалізації культурних практик. Важливою складовою є розвиток креативних індустрій, які забезпечують інноваційний та економічний розвиток міста, підвищують його конкурентоспроможність і формують позитивний імідж. Визначено, що урбаністична культура виконує соціалізаційну, ідентифікаційну, комунікативну, інноваційну та економічну функції, сприяючи підвищенню якості життя, соціальної згуртованості та стійкості міст.

Дослідження світового досвіду інтеграції культурного чинника у міське планування засвідчило, що культура та креативні індустрії виступають рушійною силою сталого розвитку міст. Мережа креативних міст ЮНЕСКО, концепція «Міста, що навчаються» та програма «Зелені міста» демонструють ефективність інтеграції культури, інновацій, соціальної інклюзії та зелених технологій у стратегії міського розвитку. Практики світових міст підтверджують, що включення культурного чинника підвищує стійкість міського середовища до криз, сприяє соціальній адаптації, повоєнній відбудові, розвитку локальної ідентичності, економічного зростання та міжнародної співпраці. Для України такі підходи є особливо актуальними у контексті відбудови міст після війни, розвитку креативних індустрій, підтримки інклюзивності та громадської участі.

Формування урбаністичної культури в українських містах відбувалося під впливом низки історичних, соціокультурних та економічних чинників. Важливу роль відіграли радянська містобудівна парадигма, централізоване планування, стандартизація житла та впровадження соціалістичних ритуалів, які, з одного боку, забезпечили розвиток інфраструктури, а з іншого — призвели до втрати локальної ідентичності та конфліктів із історичним середовищем. Період незалежності України позначився соціально-економічними трансформаціями, появою ринкових відносин, децентралізацією та активізацією громадянського суспільства, що сприяло формуванню нових моделей урбаністичної ідентичності та інтеграції локальних традицій із сучасними практиками.

Сучасні прояви урбаністичної культури в українських містах відображають активну участь громадян у розвитку міського середовища. Це виявляється у волонтерських ініціативах, креативних кластерах, фестивальному русі, ревіталізації публічних просторів, розвитку цифрової культури та мережових громадських спільнот. Ці процеси забезпечують соціальну згуртованість, підвищують туристичну привабливість міст, сприяють розвитку локальної економіки та формуванню стійких моделей міського розвитку. Водночас українські міста стикаються з численними викликами: корупцією, непрозорим плануванням, конфліктами між забудовниками, громадою та охороною історичної спадщини, а також браком фінансових та інституційних механізмів для реалізації сталих проєктів. Подолання цих бар'єрів потребує посилення інституційної спроможності органів місцевого самоврядування, відкритості містобудівної документації, залучення інвестицій у «зелені» та соціально орієнтовані проєкти.

Аналіз сучасного стану українських міст та практик інтеграції культурного чинника у стратегії сталого розвитку показує, що культура відіграє ключову роль у формуванні стійких, інклюзивних і життєздатних міських середовищ. Урбаністична культура, що охоплює спільні цінності, соціальні практики та культурні простори, здатна не лише відновлювати пошкоджену інфраструктуру, а й стимулювати комплексні зміни у містобудуванні:

підвищувати екологічність, безбар'єрність і якість публічних просторів, сприяти соціальній згуртованості та формуванню довіри до місцевої влади.

Практичні кейси українських міст (Ірпінь, Горенка, Рівне, Суми, Черкаси, Острог) демонструють, що участь громадян через партисипативне бюджетування, публічні консультації та колаборативні проєкти забезпечує ефективну реалізацію культурних і соціальних ініціатив, а спільні проєкти влади, бізнесу та громади створюють нові економічні та соціальні цінності.

Розроблені рекомендації щодо інтеграції урбаністичної культури у стратегії сталого розвитку включають:

1. Посилення прозорості та відкритості місцевої влади через публічні консультації та онлайн-платформи.
2. Розвиток креативних кластерів, хабів та інноваційних просторів для стимулювання культурної економіки та участі громадян.
3. Підвищення компетенцій посадовців у сфері культури та забезпечення експертної підтримки культурних ініціатив.
4. Формування інклюзивних культурних програм, що враховують мультикультурність і потреби різних груп населення.
5. Впровадження системи кількісних індикаторів для оцінки ефективності культурної інтеграції, включаючи якість публічних просторів, рівень громадської активності та внесок креативних індустрій у розвиток міст.

Оцінка ефективності показує, що культура як складова міської стратегії сприяє підвищенню соціальної згуртованості, розвитку економічного потенціалу та створенню стійких і комфортних міських середовищ. Таким чином, інтеграція культурного чинника у плани розвитку українських міст є необхідним і ефективним інструментом досягнення сталого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 25 фестивалів осені 2025. URL: <https://sensormedia.com.ua/event/25-festyvaliv-oseni-2025/> (дата звернення: 12.11.2025).
2. Анфілов Д. Ю. Урбаністичні трансформації в контексті філософії простору :дис. ... д-ра філос. наук. URL: https://dpu.edu.ua/images/Documents/NAUKA/Zdobuvaci%20stupena%20doktora%20filosofii/2025_Zdobuvaci%20stupena%20doktora%20filosofii/Anfilov%20Dmitro%20Urijovic/Disertacia%20Anfilov%20D.U.pdf (дата звернення: 12.11.2025).
3. Архітектура радянської України: соцреалізм наступає. URL: <https://chytomo.com/ekzempliary-xx/arkhitektura-radianskoi-ukrainy-sotsrealizm-nastupaie/> (дата звернення: 12.11.2025).
4. Відбудова України: проекти відновлених міст після війни. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/vidbudova-ukrayiny-proyekty-vidnovleni-mista-pislya-viyny/32819772.html> (дата звернення: 12.11.2025).
5. Війна за кожен квадратний метр: чому забудовники та активісти не можуть домовитися. URL: <https://media.ritm.group/news/viina-za-kozen-kvadratnii-metr-comu-zabudovniki-ta-aktivisti-ne-mozut-domovitisia> (дата звернення: 12.11.2025).
6. Влада vs громада: успішний приклад проведення публічних консультацій в Острозі. URL: <https://www.prostir.ua/?news=vlada-vs-hromada-uspishnyj-pryklad-provedennya-publichnyh-konsultatsij-v-ostrozi> (дата звернення: 12.11.2025).
7. Волонтерство в Україні. URL: <https://volunteer.country/library/volonterstvo-v-ukrayini> (дата звернення: 12.11.2025).
8. Гранти для креативного бізнесу: уряд розширив можливості фінансової підтримки. URL: <https://7eminar.ua/news/11627-granti-dlya-kreativnogo-biznesu-uryad-rozsiriv-mozlivosti-finansovoyi-pidtrimki> (дата звернення: 12.11.2025).

9. Громади не використали дві третини коштів на відновлення. URL: <https://www.ukr.net/news/details/economics/108534679.html> (дата звернення: 12.11.2025).
10. ГУРТ: розвиток міста через максимальне завантаження. URL: <https://www.gurt.org.ua/news/recent/17936/> (дата звернення: 12.11.2025).
11. Екоактивність громад: підтримка проблемних об'єктів. URL: <https://ecoaction.org.ua/diyalnist/hromady> (дата звернення: 12.11.2025).
12. Житлова криза в Україні: чому девелопери та громади не можуть порозумітися. URL: <https://fact-news.com.ua/zhitlova-kriza-v-ukraini-chomu-developeri-ta-gromadi-ne-mozhut-porozumitisya/> (дата звернення: 12.11.2025)
13. Забезпечення сталого розвитку міст як складова соціальної політики. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/regionalniy-rozvitok/zabezpechennya-stalogo-rozvitku-mist-yak-skladova-socialno> (дата звернення: 12.11.2025).
14. Зелено-блакитна інфраструктура в містах пострадянського простору :колективна монографія. URL: https://ecology.karazin.ua/wp-content/uploads/2022/12/kolektivna_monografija_zeleno_blakitna_infrastruktura_v_mistah_postradjanskogo.pdf (дата звернення: 12.11.2025).
15. Інтерв'ю зі Stripe Architects. URL: <https://commons.com.ua/uk/intervyu-zi-stripe-architects/> (дата звернення: 12.11.2025).
16. Інфографік аміських просторів. URL: <https://mistosite.org.ua/uploads/ckeditor/pictures/1175/rect49127a.png> (датазвернення: 12.11.2025).
17. Інформація для внутрішньопереміщених осіб. URL: <https://www.msp.gov.ua/otrymuvacham-soc-pidtrymky/vnutrishno-peremishchenym-osobam> (дата звернення: 12.11.2025).
18. Київ став містом музики ЮНЕСКО. URL: <https://mcsc.gov.ua/news/kyuiv-stav-mistom-muzyky-yunesko/> (дата звернення: 12.11.2025).

19. Концепція розвитку міст в Україні. URL: <http://kompkd.rada.gov.ua/uploads/documents/32450.pdf> (дата звернення: 12.11.2025).
20. Копієвська Г. В. Трансформаційні процеси в урбаністичному просторі: монографія. URL: https://elib.nakkkim.edu.ua/bitstream/handle/123456789/4436/Kopievska_Monogr_Transformatsiyni_protsey.pdf?sequence=1 (дата звернення: 12.11.2025).
21. Міста України: стратегічні підходи до розвитку. URL: <https://decentralization.ua/uploads/library/file/403/city.pdf> (дата звернення: 12.11.2025).
22. Міська стійкість: як міста адаптуються до викликів сьогодення. URL: <https://mistosite.org.ua/articles/miska-stiikist-iak-mista-adaptuiutsia-do-vyklykiv-sohodennia> (дата звернення: 12.11.2025).
23. Муніципальні облігації в Україні. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/206171468316445931/pdf/385970UKRAINIAN0UA0Debt0Market01PUBLIC1.pdf> (дата звернення: 12.11.2025).
24. Новини Комітету Верховної Ради України. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/260597.html (дата звернення: 12.11.2025).
25. Партісипативні практики в бюджетуванні. URL: <https://mistosite.org.ua/uk/articles/partysypatyvni-praktyky-v-biudzhetuванні> (дата звернення: 12.11.2025).
26. Партісипація у стратегуванні розвитку громади. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/partysypatsiya-u-stratehuvanni-rozvytku-hromady> (дата звернення: 12.11.2025).
27. План дій для сталого розвитку міст. URL: <https://auc.org.ua/sites/default/files/library/1plangrweb.pdf> (дата звернення: 12.11.2025).
28. Порівняння мереж міських ініціатив. URL: [https://mistosite.org.ua/uk/articles/porivniannia-merezh-miskykh-initsiatyv-ta-](https://mistosite.org.ua/uk/articles/porivniannia-merezh-miskykh-initsiatyv-ta)

orhanizatsii-kyieva-kharkova-odesy-lvova-ta-ivano-frankivska (дата звернення: 12.11.2025).

29. Проекти розумного міста у Львові. URL: <https://lviv.sq.com.ua/ukr/company/30.10.2025/projekti-rozumnogo-mista-u-lvovi-yak-texnologiyi-formuyut-miski-karjeri> (дата звернення: 12.11.2025).

30. Прозорість міст: індекс прозорості муніципалітетів. URL: <https://ti-ukraine.org/project/prozorist-mist> (дата звернення: 12.11.2025).

31. Публічні консультації у громаді: досвід та виклики. URL: <https://decentralization.ua/news/16294?page=7> (дата звернення: 12.11.2025).

32. Публічні консультації як інструмент вирішення проблем громади. URL: <https://decentralization.ua/news/17974> (дата звернення: 12.11.2025).

33. Соціальна згуртованість через культуру. URL: <https://ucord.in.ua/directions-of-activity/soczialna-zgurtovanist-cherez-kulturu> (дата звернення: 12.11.2025).

34. Спеціалізація «Urban Studies». URL: <https://admission.lnu.edu.ua/specialization/urban-studies/> (дата звернення: 12.11.2025).

35. Стратегія культури міста Рівне до 2030 року. URL: https://www.ppv.net.ua/uploads/work_attachments/Culture_strategy_of_Rivne_until_the_2030s__full_text__UA.pdf (дата звернення: 12.11.2025).

36. Стратегія розвитку міського середовища України. URL: https://mcsc.gov.ua/wp-content/uploads/2025/01/strategiya_25.01.2025.pdf (дата звернення: 12.11.2025).

37. Умови праці у сфері культури та креативних індустрій :дослідження. URL: https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/doslidzhennia-umovy-pratsi-u-sferi-kultury-ta-kreatyvnykh-industrii_.pdf (дата звернення: 12.11.2025).

38. Урбаністика — Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Урбаністика> (дата звернення: 12.11.2025).

39. Урбаністика в Україні: аналітичний огляд. URL: https://geo.knu.ua/wp-content/uploads/2021/04/urban_ua.pdf (дата звернення: 12.11.2025).
40. Урбаністика як наука про місто. URL: <https://ucs.knu.ua/article/view/2352> (дата звернення: 12.11.2025).
41. Урбаністика як наука: сучасні підходи. URL: <https://journals.uran.ua/visnyknakkkim/article/view/338907/327256> (дата звернення: 12.11.2025)
42. Урбаністика: тематичний огляд. URL: https://nlu.org.ua/storage/files/Infocentr/Tematch_ogliadi/2021/Urb.pdf (дата звернення: 12.11.2025).
43. Урбаністичні виклики сучасності. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi74/0055126.pdf> (дата звернення: 12.11.2025)
44. Урбаністичні документи України. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0824U000764> (дата звернення: 12.11.2025).
45. Урбаністичні зміни в Ужгороді. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f1b8612b-a336-4435-a524-cf01c0af0226/content> (дата звернення: 12.11.2025).
46. Урбаністичні моделі 2024. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2024-3_0-pages-136_145.pdf (дата звернення: 12.11.2025).
47. Урбаністичні практики в Україні. URL: <https://almanac.npu.kiev.ua/index.php/almanac/article/view/328> (дата звернення: 12.11.2025).
48. Урбаністичні процеси в сучасному Львові. URL: <https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/af4d6eef-52b7-41d5-9a6d-c2c2929c7693/content> (дата звернення: 12.11.2025)

49. Урбаністичні процеси в Україні. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi83/0062453.pdf> (дата звернення: 12.11.2025)
50. Урбаністичні студії: теоретичні засади. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/24b2fff6-1b54-42fc-bfd8-945bede36323/content> (дата звернення: 12.11.2025).
51. Урбаністичні трансформації міського простору. URL: <https://ir.nmu.org.ua/bitstreams/c4f46dbe-a459-4ebd-8e43-6ec45e7bda81/download> (дата звернення: 12.11.2025)
52. Урбаністичні тренди 2025. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2025-3_0-pages-216_222.pdf (дата звернення: 12.11.2025).
53. Участь ПРООН у стратегічному плануванні. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/UA-UNDP-participation-in-strategic-planning-web.pdf> (дата звернення: 12.11.2025).
54. Чевганова І. В. Креативна економіка. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/68710/1/Chevhanova_kreatyvna_ekonomika.pdf (дата звернення: 12.11.2025).
55. Що таке міський публічний простір. URL: <https://mistosite.org.ua/uk/articles/shcho-take-miskyi-publichnyi-prostir> (дата звернення: 12.11.2025).
56. Як на Київщині відновлюють культурні об'єкти. URL: <https://sviydim.media/articles/rebuilt/yak-na-kyuyivshhyni-vidnovlyuyut-kulturni-obyekty/> (дата звернення: 12.11.2025).
57. A Framework to Measure Public Space Quality. URL: <https://fcl.ethz.ch/news-events/news/2020/06/a-framework-to-measure-public-space-quality.html> (дата звернення: 12.11.2025).
58. Eurocities Toolkit: підтримка України. URL: <https://monitor.eurocities.eu/wp->

content/uploads/2024/05/Eurocities_Toolkit_Ukraine_final.pdf (дата звернення: 12.11.2025).

59. Historicizing Urban Media and Communicative City. URL: <https://www.lvivcenter.org/academic/research/historicizing-urban-media-and-communicative-city/> (дата звернення: 12.11.2025).

60. How Cultural Heritage Leads to Sustainable Urban Development. URL: <https://ideopsis.com/how-cultural-heritage-leads-to-sustainable-urban-development/> (дата звернення: 12.11.2025).

61. Kyiv Digital – City Project. URL: <https://worldcitiescultureforum.com/city-project/kyiv-digital/> (дата звернення: 12.11.2025).

62. Lviv – Creative Cities Network. URL: <https://www.unesco.org/en/creative-cities/lviv> (дата звернення: 12.11.2025).

63. Odessa – Creative Cities Network. URL: <https://www.unesco.org/en/creative-cities/odessa> (дата звернення: 12.11.2025)

64. Some People: Urban Culture War and the Revival of Kharkiv. URL: <https://creativesunite.eu/article/some-people-urban-culture-war-and-the-revival-of-kharkiv> (дата звернення: 12.11.2025).

65. UNESCO Cities Platform. URL: <https://www.unesco.org/en/node/182304> (дата звернення: 12.11.2025).

66. UNESCO Global Report on Culture and Urban Development. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000389429> (дата звернення: 12.11.2025).